

Bírói magatartások

Szociológiai vázlat a jogállam romlásához*

12

Ahogy az állami struktúrák elvesztették jogállami jellegüket, úgy tértek vissza azok a magatartástípusok, amelyek mindig hozzátartoznak a szabadsághiányos állapotokhoz. Csak azt nehéz eldönteni, hogy az intézményi romlás hívja elő a felejtésre ítélt habitusokat, vagy éppen azért lehet sikeres egy ilyen romlás, mert a mélyben mindig is ott voltak az autoriter hajlamok. Minden állami, hatalmi struktúra szükségképpen hordoz valamennyi nem demokratikus elemet, amit szerencsés esetben megfelelő ellensúlyok kompenzálnak. De mindenestre nem válhatnak domináns, lojalitást kikényszerítő teherré az intézményekben dolgozók számára.

Mára környezetünk tele van a diktatúrákra jellemző magatartásokkal; hatalommal való visszaélés és alárendelődés adja az állammal kapcsolatba kerülő szervezetek dinamikáját. Legfeljebb személyes csalódások, meglepetések származnak ebből, a jelenség maga nem új, rutinszerűen működik minden, mintha nem telt volna el három évtized a demokratizálódás óta. Olyan rendszerűen simul bele a félelem a mindennapokba, mintha mindig itt lett volna, függetlenül a megélt múlttól a diktatúra emlékezete eleven.

---

* Elemzésem egy kvalitatív kutatás néhány összefüggését ismerteti meg a magyar olvasókkal. A jelenlegi helyzet sajátosságai miatt minden olyan konkrétumot elhagytam, amely azonosíthatóvá tette volna a szereplőket.

Minden szakmának meglehetnek a saját csalódásai és romlásai, a jogászoké különleges, mert szerepük a jogállamépítésben is számottevő volt. Mint utóbb kiderült, ez semmit nem jelent egy szakma egészének morális állapotát tekintve. A jogászi magatartások az autoriter rendszerekben a rezsím legerősebb támaszát jelentik, és ez a támogatás minden diktatúrában mindig megvan. A modern államok sötét oldalát szakmai tudásuk egészével önként működtetik, nélkülük a diktatúrák csak nagyon rövid ideig lennének életképesek. Persze, ahogy a jelenkori nem demokratikus rezsimek egyik alapvető tulajdonsága a mimikri, igazi természetük elrejtése, a kollaboráció is jogállami frazeológiával történik. Bizonyos, hogy a közhatalom lényeges pozícióit elfoglaló jogászok a jogállam bizonyos fogalma mentén igazolják maguknak is romboló tevékenységeiket. Minden cinizmus mellett is szükségük van a jogászi szakma alapértékeinek kicsavarására és a jogállami nyelvezet elemeinek megtartására. Ahogy bármely alkotmánybírói döntésből, miniszteri indoklásból, közjogi érvből világosan látszik: ez a nyelvezet becsapás, csak legitimációs célokat szolgál, egy gyenge jogállami hagyományokkal rendelkező, eziránt érzéketlen társadalom manipulálására szolgál. Fontos kérdés az is, hogy miért és mennyire érzéketlen

valójában, tényleg az idők végezetéig eltűri-e jogosultságainak és szabadságainak rohamos elvesztését.

De foglalkozunk egy kicsit azokkal, akik tevőlegesen kiszolgálják, technikai tudásukat adják és működtetik a rendszert! Milyen jogász magatartások, habitusok, logikák adnak életet a Monstrumnak, mi a logikája a szörnyetegek kiszolgálásának? Szörnyetegek maguk is? Ízlelgezzük kicsit Benjamin Constant klasszikus mondatait!

„Minden alkalommal, amikor egy törvény igazságtalannak tűnik, pozitív, általános, korlátozás nélküli kötelezettség, hogy ne váljunk végrehajtójává. Ez a passzivitás nem von maga után sem felfordulást, sem forradalmat, sem rendetlenséget; és be szép látvány lett volna, ha midőn az igazságtalanság uralkodott, annak lehattünk volna tanúi, hogy a bűnös hatalmak hiába hozzák vérengző törvényeiket a tömeges száműzetésekről, a deportálásokról szóló rendeleteket, nem találva a hatalmuk alatt nyögő hatalmas és hallgatag népből senkit sem, aki igazságtalanságaik végrehajtójává, gaztetteik büntársává válna.

Semmi sem mentheti fel azt az embert, aki segíti egy olyan törvény végrehajtását, melyet igazságtalannak tart; azt a bírót, aki olyan bíróságon ülészik, melyet törvénytelennek tart, vagy aki olyan ítéletet hirdet ki, melyet helytelenít; nincs mentség a miniszter számára, aki végrehajt egy lelkiismeretével ellenkező rendelkezést; a rendőr számára, aki letartóztat egy embert, akiről tudja, hogy ártatlan, hogy kiszolgáltassa hóhérainak.

A félelem nem elfogadhatóbb mentesség, mint a többi gyalázatos szenvedély. Szégyen és gyalázat azon emberekre, akik mindig más jelszavakkal

üldözték embertársaikat, akik minden létező zsarnokság fáradhatatlan kiszolgálói, minden megbuktatott zsarnokság utólagos feljelentői! Egy borzalmas időszakban azt hozták fel mentségül, hogy csak azért váltak az igazságtalan törvények kiszolgálóivá, hogy ezáltal csökkentsék ezen törvények szigorát, és hogy a hatalom, melynek beleegyezésükkel letéteményesivé váltak, még több bajt okozhatott volna, ha kevésbé tiszta kezekbe kerül. Csalárd ügyeskedés, mely minden bűn előtt korlátlan pályát nyitna! Mindenki alkudozna lelkiismeretével, és az igazságtalanság minden fokozata »méltó« végrehajtókra találna. Nem látom be, hogy e felfogás szerint miért ne lehetnének az ártatlan hóhérai, azzal az ürüggyel, hogy ők gyöngédebben fojtánák meg.¹

A 19. század elejéről származó érvelés világos és tiszta elvárásokat fogalmaz meg, azóta sokkal több tapasztalatunk van a diktatúrák működéséről, de a professzionális diktatúrasegítés nem lankad. Nem a forradalmi lendület, a harcos ellenállás elmaradásáról van szó, hanem a szakmai elvekhez való ragaszkodásból következő hátralepésről, a kimaradásról az aktív végrehajtói szerepből. Keserves tapasztalat, hogy a magánbeszélgetésekben szelíd, a jogállami működésmóddal verbálisan egyetértő jogász hivatali idejében főállásszerűen szörnyeteg. Jó képességű, felkészült fiatalok képesek maguk is a modern állam Janus-arcát magukra öltetni, ami persze tiszta hamisság. Ne zárjuk ki persze azt sem, hogy valóban nem tudják, hogy mi a jogállam, mit jelentenek a jogállami értékek és normák jogász

¹ Benjamin Constant: *A régiék és a modernnek szabadsága*. Atlantisz, 1997, 207–208.

mindennapjaikra nézve. Megalapozott a gyanú, hogy sem az oktatás, sem a szervezeti kultúra nem tesz eleget annak érdekében, hogy kicsi legyen az esélye az így gondolkodóknak.² Ráadásul egy rossz kiválasztási rendszer éppen az alárendelődést, parancsvégrehajtást a jogállami értékek fölé helyezőket emeli vezető pozícióba. Minden jel szerint bőséges az utánpótlás a rezsím számára alkalmas jogállami alkalmatlanokból. Elborzasztó híreket kaphat az érdeklődő polgár a jogrendszer legérzékenyebb területeiről, az igazságszolgáltatás világából. Ez a világ, természetéből következően ellentmondásos: még a totális diktatúrák sem tudják teljesen felszámolni minden ítélkező bíró autonómiáját, óriási károkat és rengeteg tragédiát okoznak viszont azok, akik elvesztik integritásukat. Téved, aki azt állítja, hogy nincs már függetlenség a bíróságokon sem, és ugyanígy téved, aki azt állítja, hogy a bíróság a jogállam utolsó bástyája. Mindkét oldal konkrét bizonyítékokra tud hivatkozni. De a történelmi tapasztalatok is azt mutatják, hogy ez a kérdés ennél bonyolultabb.³ Közelebb jutunk, ha elemző módon nyúlunk a tárgyhoz, leírni próbáljuk a rendszer működését a benne tevékenykedők magatartásain keresztül. A bíróság világa kiemelt helye a modern jogrendszereknek, az itt azonosított magatartások differenciáltabbak, mint az apparátus egyéb régióiban, ezért ezek vizsgálata általában segítheti a rezsím működésének megértését. A bírói attitűdök és magatartástípusok érzékeny mintái a

jogászai habitus általános állapotának az autoriter magyar rezsímben.

Domináns magatartásformák a bírósági szervezetben

Megérteni e magatartásokat, észlelni különböző típusaikat fontosabb, mint az általános morális megítélés. Fogadjuk el, hogy komoly, különböző pozíciókban eltérő szintű egzisztenciális kockázata van az együttműködés megtagadásának. Az alábbiakban magatartástípusokról lesz szó, a valóság, a tényleges magatartások természetesen összetettebbek, és sok az átfedés is. Legalább három olyan bírói magatartástípust lehet elkülöníteni, amely az autoriter rezsím szándékolt vagy nem szándékolt támaszaként működik.

A passzív

Minden vélemény és nyílt értékválasztás tilos a bíró számára, távol kell maradnia a vitáktól, hiszen minden, ami a joggal, állammal, sőt az igazságszolgáltatással kapcsolatos, politikai természetű és a bírónak nem szabad politizálnia. A passzivitás, visszahúzódság érdektelenséget, a kollegialitás beszűkülését, a szervezeti, szakmai dilemmák megtárgyalásából való kimaradást jelent, az önreflexió hiányát. Ez a típus a klasszikus bürokrataszerepre hasonlít, minden jogi norma technikai végrehajtója, aki számára még a szakmai vélemény is kockázatos, soha nem kérdőjeleznék meg a jogszabályok helyességét, nem ez a dolga. Nem lehet elvárni alkotmányos, elvi kritikát, számára a jog technikai világán kívül nincs élet. Legvégletebb formájában ő a nem értelmiségi végrehajtó, minden modern, jogi eszközökkel operáló diktatúra reménye. Hiszen nem kell kikényszeríteni

² Fleck et al: *Technika vagy érték a jogállam?* L'Harmattan, 2012.

³ Graver, Hans-Petter: *Judges under Stress, On Judges When the Rule of Law is Under Attack.* Springer, 2015.

a lojalitását, nincs ideológiai igénye, nem kell meggyőzni vagy megfélemlíteni, csak a dolgát végzi. Iparos, nem mester, és szerinte a bíraskodás aligha mesterség, olyan állami tisztviselő, mint bármely végrehajtó. Egy tudatosan antiintellektuális közélet, amilyen a jelenlegi magyar, nem nagyon zavarja, nincs különösebb igénye sem differenciált társadalomképre, sem „politikai” értékekre. Csendes beletörődéssel szemléli, hogy politizáló kollégáit lehetetlenné teszik, de nem értene egyet azzal, hogy bírák nyíltan vállalják véleményüket. Számára soha nem volt problémás a bírói véleménynyilvánítási szabadság abszurd korlátozása, azt a függetlenség biztosítékának gondolja. Történeti tapasztalatok bizonyítják e típus tartós jelenlétét, és intézmények sora biztosítja utánpótlását.

A konform karrierista

Lojálisnak lenni számára egyszerű előrelépési lehetőség egy olyan rendszerben, amelyben nincs szakmai kritériumrendszer a vezetővé válás körül, és könnyen lehet fontos pozíciókat megszerezni. És mivel szakmailag mindig bizonytalan marad, a kinevező iránti lojalitás az egyetlen, ami igazolhatja szervezeti helyét. Nyílt hűségnyilatkozatokra, bizonyításra bármikor képes, hiszen vezetői munkájával nem tudja kompenzálni, hogy nem lesz jó vezető. Egyrészt mert kevés az esélye, hogy ért hozzá, de nem is ezt várják el tőle, másrészt bizonytalan a legitimitása az irányítottak szemében. Súlyos ellentmondás, hogy nem mindegyikük teljesen alkalmatlan a betöltött szerepére, de az a mód, ahogy egy nepotikus rendszer működik, nem teszi lehetővé, hogy alkalmasságát is bizonyítsa. Amikor a po-

litikai csatornaként működő Országos Bírósági Hivatal vezetője számára a jogalkotó a bírák kényszernyugdíjazásával megtisztította a terepet a megfelelő vezetők kiválasztására, ugrásra készen vártak a fiatal karrieristák. A duzzadó hivatal, mint lojalitásképző puffer, átmeneti otthont ad a vezetői aspirációkkal rendelkezőknek. Ez a típus a rendszer tényleges működtetője, egyetlen esélye, hogy felülről hatalomban tartják, ezért egyre szálnalmasabb hűséggyakorlatokra kényszerül.

A csendes együttműködő

Látja, hogy baj van, de elégedetlensége könnyen leszerelhető egzisztenciális ígéretekkel, státuszának stabilitása, a biztonság fontosabb, könnyedén visszaszorítja a függetlenség, autonómia iránti érzékenységét. A konform karrieristák és főnökeik legnagyobb reménye, hogy ki tudják elégíteni ezt a materiális igényt, vagy legalább ígérni tudnak a csendben maradás fenntartása érdekében.

E sokszor kipróbált panoptikum működésének kulcsa, hogy nyílt és rejtett szövetségek, közös érdekek fűzik egybe e három típust. Hosszú ideig képesek stabilizálni hatalmukat, sőt jelentős szervezeti változásokat is túlélnek. A 2010 utáni rezsím a maga nyers centralizációival lecserélte a személyeket, és primitivizálta az alkalmazkodási formákat, de e típusok korábban is léteztek. Ez a brutalitás azonban előhívott valami olyat, ami korábban nem létezett, nem része a magyar jogi hagyománynak, a protestálók magatartásrendszerét. Mielőtt e sokkal érdekesebb, hagyomány nélküli jelenséget közelebbről megvizsgáljuk, álljon itt egy illusztráció a kollaboráció silányságáról. 2019. február 5-i keltezéssel egy ítéletáblai

(Balla Lajos) és négy törvényszéki elnök (Nyakó Zsuzsanna, Nyíri Beáta, Kahler Ilona Márta, Répássy Árpád) nyílt levelet intézett a magyar bírókhoz *Történelmi lehetőség küszöbén a bíróság* címmel. A levél közvetlen előzménye, hogy nyílt konfliktus van az Országos Bírói Tanács és a bírósági hivatal között, elsősorban a vezetői kiválasztás jogszerűtlen módja miatt, a hivatal vezetője, Handó Tünde minden eszközzel igyekszik lehetetlenné tenni a választott testület működését. Az OBT póttagjainak választását úgy sikerült megakadályozni, hogy a főntebb jelzett domináns bírói magatartások szövetsége szorosra zárt. Közben alig titkolható már a rendszer totális morális és szakmai szétesése.⁴ A nyilvánosságra kerülő botrányok veszélyeztetik a hallgatag többség nyugalma, a *csendes együttműködő* meg is kapta üzenetét a rendszer prominenseitől, akik egyben lojalitásgyakorlatukat is nyilvánosság elé tárták. A szöveg nyelve, szóhasználata, üzenete és időzítése megfelelően illusztrálja a három domináns rendszerkonform magatartás egymáshoz és politikai megrendelőikhez való viszonyát.

2018. évben számos irányadó kormányzati szereplő kinyilvánította, hogy a bírósági szervezet számára vitathatatlanul örömteli módon 2020. január 1. napjától a bírák illetményének jelentős emeléséről döntött a magyar kormány – kezdik levelüket. – E tájékoztatás szerint a kormány

felkérte a két illetékes minisztert és az Országos Bírói Hivatal elnökét arra, hogy a bírói javadalmazási rendszer átalakítását célzó javaslatot együttesen dolgozzák ki.

E döntésnek megfelelően az OBH késlekedés nélkül el is készítette a bírósági szervezet egészét, valamennyi bírót érintő és a központi intraneten ma már mindannyiunk számára hozzáférhető javaslatát. E tervezet – megvalósulása esetén – a bírói hivatáshoz méltó szintre emelné a bírák illetményét, biztosítaná az egzisztenciális függetlenségünket, és megteremtené a megfelelő vezetői kiválasztás alkalmassági garanciáit is.

Nehéz nem úgy értelmezni e sorokat, hogy a bírói függetlenség a fizetés-emelés függvénye, és addig, jelenleg is, korlátozott függetlenséggel bírnak. Kétségtelen, hogy a bírák javadalmazásának szabályozása – ahogy a státusz egyéb elemei is – a függetlenség általános garanciáit közé tartozik, de az ilyen közvetlen összekapcsoláson maguk a bírák szoktak megsértődni. A vezető kiválasztás nem megfelelő volta tekintetében igazuk lehet, ehhez éppen e nyílt levél szolgál illusztrációként.

Bátran kijelenthetjük – folytatódik a kollégák meggyőzése –, hogy az illetmény reformján túlmutató történelmi eredmény, illetve lépés lenne az OBH-javaslat megvalósulása és az abban szereplő rendkívül magas színvonal elérése, mert határozott véleményünk szerint ugyanis ezzel sikerülne lebontani a bírósági szervezet igazán erős és önálló hatalmi ágga válásának még útjában álló végső akadályt is, utolsó gátló történelmi örökségünk terhére is átadnánk a múltnak.

Eddig a szöveg csak egyszerű húsgnyilatkozat, éppen az autonóm

⁴<https://www.valaszonline.hu/2019/02/05/keviczki-istvan-biro-hando-polt/>
https://hvg.hu/itthon/20190207_Uzentek_Handonak_A_torvenyek_betartasa_nem_valasztas_kerdese
https://hvg.hu/itthon/20190208_Hando_Tunde_bekemenyitett

mia megcsúfolása, a bírói integritás komolyan vétele kizárna egy ilyen nyilvános érvelést, különösen, hogy mindenki előtt nyilvánvaló, hogy a beígért fizetésemelés a súlyosan kétséges alkotmányosságú szervezeti változtatások békés elfogadásáért belengetett politikai alamizsna. De a következő mondatok, a stílustalan pátozsszal súlyosbítva, a kritikus hangokat akarják dehonesztálni, azal vádolva mindenkit, aki nem áll be a sorba, hogy a bírói kar önző árulója. Valóban tiszta bizonyítéka az aláírók vezetői alkalmasságának. Így fejezik be emelkedett levelüket: *A lehetőség tehát óriási és adott, de még nem eredmény! Látnunk és tudnunk kell a felsorolhatatlan számú történelmi példával igazolható jó magyar önsorsrontó szokást: az egyéni érdekek uralta kisszerűség gyakran ül tort az egységbe vetett hit és törekvés felett, és képezi akadályát az igazán nagy történelmi eredmények elérésének.*

Most vagy soha!

Ne hagyjuk, ne engedjük, hogy a talán soha vissza nem térő alkalommal ne tudjunk élni a széthúzás, egyénieskedés mételye miatt! Fogjuk meg egymás kezét, hogy markunkból ki ne csússzon a nagyszerű bírói jövő lehetősége!

Mutassuk meg együtt, hogy érezzük és tudjuk: „Együtt erő vagyunk, szerzetést gyöngeség.”

Nem fedik fel a szerzők e végső idézetük forrását, de kellemes ideológiai azonosságüzenetük minden bizonynyal célba ér, Wass Albert megbízóikkal közös idol.

Nem konform magatartások

Kiket próbált e silány szövegezésű és szégyenteljes szándékú levél ellenségként bemutatni? Számos bíró döntött

úgy az elmúlt években, hogy a szakmai vagy a szélesebb nyilvánosság elé tárja kritikáit a szervezeti anomáliákkal kapcsolatban. Néhány magatartástípust ismertetek, kevésbé kiforrott, sokkal esetlegesebb és szűkebb körű, mint a domináns magatartások. De jelentőségük nagy lehet, modellértéküknek lehet még szerepe.

Kollektív ellenállás

A bírósági hivatal működésének jogszerűtlensége és a függetlenséget veszélyeztető politikai nyitottsága és elsősorban a vezetők kiválasztásának a bírói hatalomtól idegen szempontok szerinti intézményesítése oda vezetett, hogy a bírói kar erősen kritikus összetételű Országos Bírói Tanácsot választott, amelynek az a jogszabályi kötelessége, hogy ellenőrizze a hivatal (Handó) tevékenységét. A sorozatos támadások, amelyeket a kormánypropaganda és a hivatal egy hangon intézett a testület és a tagok ellen, néhány tag lemondásához vezetett. A még működőképes maradék az elvszerű kitartást választotta, mint a fenti levélből látható, szükség is van a bírói kar becsületének megóvására. Többnyire középkorú bírák, akiknek nincs tapasztalatuk a rendszerváltás előtti működésmódokról, ezért nemcsak elfogadhatatlan számukra a jogállami értékeket semmibe vevő működés, de értetlenül állnak kollégáik egy részének passzivitása előtt. Előre menekülnek, próbálják pótolni a szervezet tragikusan hibás szabályozását, megteremteni saját működési feltételeiket, például, hogy képesek legyenek kommunikálni azokkal, akik megválasztották őket, saját (magán) forrásaikból hoztak létre honlapot.

Törvénybe foglalt kötelezettségeiket a legitimitásukat kétségbe vonó hivatalal szemben kell gyakorolniuk úgy, hogy minden infrastruktúra csak a hivatalnál van, a tanácsnak jogi személyisége, tehát önálló forrása sincs. A támadások a maradék tagok közötti szolidaritást megerősítették, e „háborús” helyzetben a bírói kar támogatásában bízhatnak, a fent jelzett domináns magatartások azonban súlyos veszélyt jelentenek. Minden nyílt kockázatvállalás mellett, a kezük meg van kötve: a bírói hivatás természetesen korlátozza nyilvános megszólalásaikat, egy szűk szakmai nyelvezetet használhatnak. Tragikus, hogy a magyar közélet elvesztette érzékenységét az alkotmányosság iránt, gyorsan múló érdeklődést képes csak kiváltani a bírói függetlenség csorbításának botránya. A jogászszakma is paralizált, általában is jellemző a különféle formában megjelenő kollaboráció, a jogállam-leépítő lépések aktív támogatása vagy passzív elfogadása. E kedvezőtlen szakmai és társadalmi környezetben az „ellenállók” nem számolnak komolyan azzal, hogy bármi megvédheti őket. Tragikus szembenézés a hivatás lényegével: bírói szerepfelfogásuk egyébként sem tenné lehetővé, hogy jól érezzék magukat egy olyan szervezetben, amely elvesztette integritását és presztízsét. A nyílt szembenállás kockázata nagy, az OBT póttagjainak választási folyamatát a hivatal sikeresen meghekkelte, ami ugyan újabb felháborodott támogatókat hozott a bírói karból, de az idő és a fizetésemelés ígérete, valamint a kormányzati, ideológiai gőzhenger ellenük dolgozik. A bírói kar támogatása könnyen kifárad,

joggal érezhetik úgy, hogy totális politikai túlerővel szemben a tapasztalatok szerint nincs esély, a kiszolgáltatottság végtelen egy korlátlan hatalommal szemben.

Egy ilyen helyzetben ugyanakkor egyéni nonkonform magatartástípusok is megjelennek.

Egyéni küzdelem kívülről

A nepotikus, a politikai konformitásra épülő vezető kiválasztás konfliktusokat szül a bírói autonómiát preferálók és a rendszer kiválasztottjai között. A vezetői kiválasztás torz volta minden szervezetben frusztrációhoz vezet: az alkalmatlanságot csak adminisztratív nyomással lehet kompenzálni. Egyre több olyan, a szervezetet kényszerből elhagyó bíró nyilatkozik meg, aki konkrét vitába keveredett vezetőivel, és áldozatául esett a szervezeti szankcionálás változatos lehetőségeinek, illetve ezt megelőzendő hagyta el hivatását. Ők már kívülről fejtik ki kritikájukat, morális győzelmük nem kompenzálja a választott hivatás elvesztéséből eredő keserűséget. Néhányan arról számoltak be, hogy a legborzasztóbb mégis a közvetlen kollégák kézzelfogható félelme: a szervezet ellenségévé nyilvánított bíróval még kapcsolatot tartani is óvakodnak. A személyes küzdelem mögött az érvelest a hivatás iránti tisztelet és a jogállami elvárások jellemzik, a privát történet közérdeklődésre ezért tarthat igényt, ez a megosztás értelme.

Egyéni küzdelem belülről

Nagyobb a kockázat azok esetében, akik bírói megbízatásuk alatt, kollektív háttér nélkül egyénileg fejtenek ki nyilvánosan kritikát. E magatartást a nyilvános és szakszerű

megszólalás jellemzi, határozott jogállami és közéleti értékválasztás, a pártpolitikától természetes távolmaradás mellett. A szolidaritás gyengesége, az egyedül maradás keserűsége könnyen pályaelhagyáshoz vezet. A szervezet mai állapotában szinte lehetetlen az egyéni stratégiák hatékony találkozása, nincs is ilyen hagyomány, a magyar szervezeti kultúra alig ismeri a kollektív cselekvést.

Lassú elszigetelődés

A nonkonform magartás egyik változata a látványos visszahúzóódás; a bírói munka kollektív intellektuális és emberi minőségének rombolása 2010 után sokként érte azokat, akik néhány évvel korábban nagy szakmai lelkesedéssel kezdték gyakorolni választott hivatásukat. A kikényszerített lojalitások, meghunyászkodások, elvtelenségek és a kollegialitás hiánya felbomlasztotta azt a közeget, amely a szakmai értékek fejlesztésére lett volna hivatott. Aki nem akarja feladni bírói munkáját, megpróbál a szervezeten belül maradni, és megőrizni integritását és vélemény szabadságát, de egyre magányosabban érzi magát.

Menekülés

Ezt a helyzetet azonban nem mindenki bírja hosszú távon, nehéz a mindennapokban azt megélni, hogy szakmailag és emberileg is silány vezetők határozzák meg a szervezet arculatát, és kényszerítik ki az alárendelődést. A politikai, kormányzati megalázásokat (kényszernyugdíjazás, semmisségi törvény, bírói ítéletek nyílt bírálata) személyes sérelemként megélt szakember ön-

becsülésének megőrzése miatt hagyja ott hivatását. Ahogy a bírói munkával szembeni jellemző elvárássá a gondos és alapos indoklással ellátott, körültekintő minőségi munka helyett a megfelelő számú befejezett határozat vált, e bírák hivatásképe feloldhatatlan ellentmondásba került a szervezettel.

Pályaelhagyások, megnövekedett fluktuáció, időelőtti nyugdíjbavonulás is tipikus válasz a bírói kart érő külső és belső kihívásokra.

Minden kritikus magatartás közös jellemzője a tudatos kockázatvállalás és elkeseredés, a bírói hivatás érzékelhető presztízsvesztése, a hivatalosan megjelenített igazságszolgáltatás szegyszenteljenessége. A csalódás a jogállamból kilépés legfőbb érzelme azokban a hivatásokban, amelyek működtetésére esküdtek. De csalódás a szakmában is, amely aktívan építi le az alkotmányos kereteket, vagy passzivitásával, féltelmével válik kollaboránssá. E nonkonform magatartások kikényszerített válaszok egy romló helyzetben, a szakmai értékek elveszése miatti kényszerű lépések.

Elkeserítő persze, hogy a kollaboráció mintázatai vagy a beletörődés láthatólag domináns helyzetben van, de az ellenállás hétköznapi formáinak alig vannak hagyományai. A jogászszakma egyéb helyei számára, ahol nem kevesebb elvtelen önfeladás működik, tanulságos lehet a bírói kar magatartásrendszereinek változása. Hátha elindul az önreflexió, amely képes lesz meghaladni a hatalom kiszolgálójának vagy passzív elszenvedőjének szerepét, a tanult tehetetlenséget.